ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента, професора кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування, Кучая Олександра Володимировича на дисертаційне дослідження Чучаліної Юлії Миколаївни «Формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки», представленого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність теми дослідження та зв'язок із планами відповідних галузей науки

На сучасному етапі розвитку України суспільний дискурс навколо педагогічної освіти кардинально змінюється, тому її зміст дедалі більше орієнтується на компетентність, мобільність та готовність майбутніх учителів здійснювати професійну діяльність в умовах створення Нової української школи. Посилення вимог до професійної підготовки шкільних педагогів, у тому числі вчителів початкових класів, передбачає використання сучасних здобутків педагогічної науки, постановку нових амбітних цілей, розробку практико-орієнтованого змісту, упровадження ефективних технологій інноваційної діяльності і обов'язковим є формування економічної культури майбутніх учителів. Перед закладами освіти постає завдання підготовки фахівця, спроможного задовольняти запити нинішнього суспільства. Тому не викликає заперечення те, що професійна діяльність майбутніх учителів буде успішною, коли під час навчання у педагогічному закладі вищої освіти буде сформована економічна культура, що зможе забезпечувати необхідні вміння жити, працювати, взаємодіяти у високорозвиненому технологічному суспільстві, достатню економічну грамотність і повноцінну можливість адаптуватися до ринкової системи господарювання. Через те формування економічної культури майбутнього вчителя повинно бути орієнтовано на сучасний рівень розвитку економіки та враховувати перспективні потреби особистості, суспільства, виробництва, заснованого на нових економічних відносинах в умовах ринкового господарювання. На наше переконання, процес формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки є актуальною науковою проблемою, яка потребувала всебічного і ґрунтовного дослідження.

Тому досліджувана Чучаліною Юлією Миколаївною проблема формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки є досить важливою і актуальною в процесі реформування сучасної системи освіти.

Дослідження обраної проблеми *здійснювалося* відповідно до основних напрямів та завдань наукової теми кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Фахова підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності» (номер державної реєстрації

№ 0115U000074). Тему затвердила вчена рада Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 11 від 24.05.2016).

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення наукового завдання щодо теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки педагогічних умов реалізації моделі формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки, яка охоплює такі блоки та їх складники: ціле-методологічний (мета, підходи, загальні та специфічні принципи); змістово-процесуальний (етапи, зміст, форми, методи, технології); контрольно-результативний (діагностичний інструментарій, критерії, показники, рівні, результат), комплексне поетапне впровадження яких забезпечує результативність і сприяє досягненню поставленої мети.

3. Нові факти, одержані здобувачем

Дисертацію презентує високий рівень наукової новизни, де автором *вперше* розроблено модель формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки, яка охоплює такі блоки та їх складники: ціле-методологічний (мета, підходи, загальні та специфічні принципи); змістово-процесуальний (етапи, зміст, форми, методи, технології); контрольно-результативний (діагностичний інструментарій, критерії, показники, рівні, результат); обґрунтовано педагогічні умови формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки (стимулювання стійкої мотивації, самостійності, творчої активності здобувачів до формування у них економічної культури через цілеспрямоване застосування інноваційних форм та активних методів навчання; забезпечення поетапного освоєння майбутніми вчителями початкової школи економічних знань на основі оновлення змісту фахових дисциплін; активізація практичного досвіду професійної діяльності засобами виробничої практики); *уточнено* сутність ключового поняття дослідження «формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки»; критерії (аксіологічно-мотиваційний, когнітивно-змістовий, праксеологічно-технологічний), їх показники та рівні сформованості економічної культури майбутніх учителів початкової школи (високий, середній, низький); *удосконалено* цільові орієнтири професійної підготовки здобувачів спеціальності 013 «Початкова освіта» через технологізацію її змісту, методику визначення рівнів сформованості аксіологічно-мотиваційного, когнітивно-змістового, праксеологічно-технологічного критеріїв економічної культури майбутніх учителів початкової школи; *подальшого розвитку набуло* науково-методичне забезпечення процесу формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується результатами дослідження, здійсненого дисертантом, і в цілому не викликає сумніву.

Обґрунтованою і логічною є структура дисертації. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (202 найменування, з них 10 – іноземною мовою), 9 додатків на 75 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 326 сторінок, із них 215 сторінок – основний текст. Робота містить 5 рисунків, 43 таблиці.

Дисертантка на високому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, визначила мету, завдання, методи дослідження.

Структура дисертації чітка. Усі частини дослідження спрямовані на досягнення поставленої мети. Логічний і послідовний план роботи простежує проблему формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження і його висновків обумовлені теоретико-методологічними позиціями. Методи наукового пошуку взаємодоповнюючі і чітко розписані у роботі.

Для перевірки гіпотези дослідження і розв'язання визначених завдань використано такі **методи**: *теоретичні* – аналіз філософської, психолого-педагогічної та науково-методичної літератури, системний аналіз досліджуваної проблеми, аналіз категоріального апарату; метод аналогій, заснований на спільності фундаментальних законів діалектики для процесів різної природи; побудова гіпотез, що дало змогу визначити об'єкт, предмет, мету дослідження, сформулювати його завдання, уточнити сутність поняття «формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки»; *метод моделювання* – для розробки моделі формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки»; *емпіричні* – узагальнення педагогічного досвіду, спостереження, бесіда, анкетування; вивчення та аналіз результатів практичної діяльності здобувачів; тестування; педагогічний експеримент: пілотажний – визначення рівня прояву інтересу до досліджуваної проблеми; констатувальний – визначення вихідного стану сформованості економічної культури майбутніх учителів початкової школи; формувальний – перевірки ефективності педагогічних умов формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки; порівняльний – інтерпретації результатів експерименту; математичні методи дослідження – шкалювання, графічні; статистичні – кількісна та якісна обробка експериментальних даних, ранжування, визначення достовірності отриманих результатів.

Завдання, для реалізації яких автором проаналізовано значний масив психолого-педагогічної, наукової, навчально-методичної літератури, визначені відповідно до мети роботи. Відмітимо, що автор вміло узагальнює й систематизує дослідницький матеріал. Зміст дисертації побудований на потужній джерельній базі.

Об'єкт і предмет дослідження адекватні меті та завданням роботи.

Обсяг і зміст дисертації дозволяють зробити висновки про самостійність дослідження, його високий науковий рівень, професійну зрілість автора.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та впровадженні в процес фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи методики діагностування у них рівнів сформованості економічної культури; авторських навчальних програм та навчально-методичного забезпечення: оновленого змісту дисциплін «Вступ до спеціальності», «Педагогіка», «Педагогічні технології в початковій школі», «Технологічна освітня галузь з методикою навчання», «Методика виховної роботи», «Методики викладання предметів початкової школи», «Навчання і виховання в різних вікових групах», спецсемінарів «Економічна підготовка майбутніх учителів початкової школи», «Формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи»; удосконаленої програми виробничої практики.

Результати дослідження ***впроваджено*** в освітній процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 1956/03 від 26.11.2020), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 1795 від 28.12.2020), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-28/1892 від 24.12.2020).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Матеріали дослідження можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти при викладанні фахових дисциплін, спецсемінарів для підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування основ економічної культури в молодших учнів; у наступних дослідженнях з теорії та методики професійної освіти.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Структура дисертації є обґрунтованою й логічною. Дисертація і автореферат написані й оформлені згідно з нормативними вимогами.

У першому розділі – «*Теоретичні основи формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки* здійснений огляд літератури дає розуміння необхідності розв'язання проблеми формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки. Дисертанткою охарактеризовано процес формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи під час професійної підготовки як педагогічну проблему; уточнено категоріальний апарат дослідження; розкрито вимоги до формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи в аспекті їх професійної діяльності: сформованість установок, ціннісних орієнтацій, переконань, мотивів поведінки, ідеалів; індивідуальний досвід професійної підготовленості (знання з дисциплін, психології молодших школярів, історії та теорії педагогіки, технології педагогічного процесу) і загального розвитку; розвиненість інтелектуальних характеристик, зокрема сприйняття, пам'яті, уваги, мислення, уяви; психофізичні особливості (розвиненість здібностей, зміцнення власного фізичного здоров'я, пристосування темпераменту і нервової системи до вимог професії).

У другому розділі – ***«Діагностика сформованості економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки»*** – проаналізовано стан формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки; уточнено критерійно-рівневий склад економічної культури майбутніх учителів початкової школи; розкрито мету, завдання дослідно-експериментальної роботи та методику констатувального етапу.

Виокремлено три критерії сформованості економічної культури майбутніх учителів початкової школи: аксіологічно-мотиваційний, когнітивно-змістовий, праксеологічно-технологічний.

Кожен із них має певний набір показників: аксіологічно-мотиваційний критерій (мотиви, характер установок і поведінки особистості; прояв інтересу до економічної освіти молодших школярів, наявність системи суспільно і професійно значущих цінностей, моральних ідеалів та особистісно-педагогічних якостей: соціальної активності, громадянської ініціативи, діловитості, підприємливості, творчості, колективізму, чесності, порядності, працьовитості, відповідальності, дисциплінованості, рефлексивної позиції, що регулюють професійно-економічну діяльність учителя); когнітивно-змістовий (повнота, усвідомленість, глибина, системність, оперативність, гнучкість і креативність знань (економічних категорій і законів економічного розвитку, базових економічних понять (економіка, фактори виробництва, попит, пропозиція, товар та ін.), законів, правил, методів формування економічної культури), умінь провадити економічну освіту в початковій школі, використовувати економічні знання в різних ситуаціях, розвиненість економічного мислення), праксеологічно-технологічний (економічна активність; сформованість умінь (діагностичних, прогностичних, конструктивних, мобілізаційних, організаторських, орієнтаційних, розвивальних, комунікативних, гностичних), досвід використання економічних знань і вмінь у професійній діяльності; досягнення високої якості праці за рахунок самоконтролю, відповідальності, вимогливості до себе).

На основі визначених критеріїв та показників схарактеризовано рівні сформованості економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки: високий, середній та низький.

За результатами констатувального експерименту встановлено низький рівень сформованості економічної культури майбутніх учителів початкової школи за всіма критеріями. Чучаліною Юлією Миколаївною виокремлено недоліки, які призвели до такого рівня.

У третьому розділі – ***«Експериментальна перевірка педагогічних умов формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки»*** – розроблено модель, обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки; узагальнено результати дослідно-експериментальної роботи.

Розроблено програму формувального експерименту, що містила три етапи: орієнтаційний, організаційний, корекційний. Їх проходження

передбачало виконання завдання з реалізації педагогічних умов.

За результатами формувального експерименту доведено наявність високого рівня сформованості економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки в експериментальній та середнього рівня – в контрольній групах за усіма критеріями.

Використані методи математичної статистики при обробці результатів дослідно-експериментального дослідження дали змогу встановити статистично значимий вплив визначених педагогічних умов на рівень сформованості економічної культури майбутніх учителів початкової школи, що дає підстави вважати гіпотезу підтвердженою.

Виклад матеріалу в дисертаційній роботі логічний та послідовний, має науковий характер та прикладне значення. Текст дисертації є завершеним і цілісним.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Позитивно оцінюючи дисертацію, висловимо окремі міркування, що вимагають окремих уточнень і пояснення.

1. Варто було б у роботі більше уваги приділити методичним засадам формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки, та відобразити ці засади у розробленій авторкою моделі.

2. Доцільно було б окремим підрозділом укласти методичні рекомендації на засадах результатів дослідно-експериментальної роботи з формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки.

3. Оскільки загальні та специфічні принципи формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки у відповідній авторській моделі виокремлені складником цілеметодологічної підсистеми, то варто було б і на теоретичному рівні обґрунтувати їх окремим підрозділом, як методологічні підходи та концептуальні засади.

4. Робота є цінним доробком для Нової української школи. Тому варто було б збільшити впровадження дослідження у ЗВО України. Та видати методичні рекомендації для вчителів початкової школи.

5. Робота не позбавлена граматичних, орфографічних, стилістичних огріхів і помилок.

Зазначені побажання не понижують високу оцінку дисертації і мають дискусійний характер.

9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Текст дисертаційної роботи, повно відображений в опублікованих працях здобувачки. Основні результати дослідження викладено у 12 одноосібних публікаціях автора, із них 7 статей відображають основні наукові результати (2 – в зарубіжному фаховому виданні), 4 – апробаційного характеру, 1 – додатково відображає наукові результати дослідження.

Публікаціям притаманний конкретний і ціннісний характер, вони чітко аргументовані.

10. Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів»

На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертаційна робота Чучаліної Юлії Миколаївни «Формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор – Чучаліна Юлія Миколаївна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України О. В. Кучай

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
М.В. Михайліченко
2016 р.